

GREJEM HENKOK

POVRATAK BOGOVA

ZABORAVLJENA MUDROST
IZGUBLJENE ZEMALJSKE
CIVILIZACIJE

Prevela
Tatjana Milosavljević

 Laguna

Naslov originala

Graham Hancock

MAGICIANS OF THE GODS

The forgotten wisdom of earth's lost civilisation

Copyright © 2015 by Graham Hancock

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Santi, mojoj srodnoj duši

Sadržaj

Fotografije i grafički radovi	9
Uvod: Pesak	11
Prvi deo	
Anomalije	
<i>Prvo poglavlje</i> „Ovde postoji ogromna misterija...“	15
<i>Drugo poglavlje</i> Planina svetlosti	48
Drugi deo	
Kometa	
<i>Treće poglavlje</i> Zid od zelene vode koji uništava sve na svom putu...	65
<i>Četvrto poglavlje</i> Putovanje kroz Skabland	91
<i>Peto poglavlje</i> Nanodijamanti su večni	108
<i>Šesto poglavlje</i> Tragovi komete	141
Treći deo	
Mudraci	
<i>Sedmo poglavlje</i> Sledeći put – vatra	165
<i>Osmo poglavlje</i> Pretpotopci	187

Črtvrti deo

Uskrснуće

<i>Deveto poglavlje</i> Ostrvo Ka	209
<i>Deseto poglavlje</i> Manastir Sedam mudraca	231
<i>Jedanaesto poglavlje</i> Totove knjige	269

Peti deo

Kamenje

<i>Dvanaesto poglavlje</i> Balbek	289
<i>Trinaesto poglavlje</i> A onda navali voda...	316

Šesti deo

Zvezde

<i>Četrnaesto poglavlje</i> Kapije Sunca	349
<i>Petnaesto poglavlje</i> Mesto postanja	379
<i>Šesnaesto poglavlje</i> Zapisano u zvezdama	398

Sedmi deo

Daljina

<i>Sedamnaesto poglavlje</i> Planina	435
<i>Osamnaesto poglavlje</i> Okean	465

Osmi deo

Zaključak

<i>Devetnaesto poglavlje</i> Naredna izgubljena civilizacija	501
--	-----

Fotografije i grafički radovi

Autori fotografija:

Santa Faija je autor svih fotografija osim:

Fotografije 1 i 62: **Niko Beker**, Nemački arheološki institut (German Archaeological Institute), Odsek za orijentalistiku.

Fotografija 7: **Klaus Šmit**, Nemački arheološki institut (German Archaeological Institute), Odsek za orijentalistiku.

Fotografija 41: **Danijel Loman**, koji je i iskopao gornji deo stuba. Astronomska tumačenja Stuba 43 na lokalitetu Gobekli Tepe – Fotografije 50 i 51 – grafički je prikazao Luk Henkok.

Autori grafičkih radova:

Kamron Viltšir (www.sacredgeometryinternational.com): Crteži broj 1, 2, 3, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 (sa Randalom Karlsonom), 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 53 (s Afuom Ričardsonom), 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72.

Afua Ričardson: Crteži broj 4, 8 (gornji red), 46 (s Lukom Henkokom), 50 (s Lukom Henkokom), 52, 53 do 56 (s Kamronom Viltširom), 66 (s Lukom Henkokom).

Luk Henkok: Crteži broj 37, 38, 46 (s Afuom Ričardson), 50 (s Afuom Ričardson), 66 (s Afuom Ričardson), 67, 73.

Majkl Modlin: Crteži broj 6, 8 (donji red, desno), 28, 29, 30.

Semjuel Parker: Crteži broj 5, 8 (donji red, levo).

Pon S. Puradžatnika: Crtež broj 9.

Uvod

Pesak

Kući podignutoj na pesku uvek preti opasnost da će se srušiti.

Mada je noviji deo veoma kvalitetno sagrađen, nagomilavaju se dokazi da zdanje naše prošlosti, koje su podigli istoričari i arheolozi, stoji na defektnim i opasno nezdravim temeljima. Na našoj planeti se u razdoblju između 12.800 i 11.600 godina unazad odigrala kataklizma koja je dovela do masovnog izumiranja. Kataklizma je imala globalne posledice i ogroman uticaj na ljudski rod. Pošto su se naučni dokazi da se taj događaj uistinu odigrao pojavili tek 2007, i pošto još nisu svi istoričari i arheolozi uzeli u obzir njegove implikacije, imamo obavezu da razmotrimo mogućnost da je sve čemu su nas učili o nastanku civilizacije možda pogrešno.

Pogotovo se mora smatrati razboritom hipoteza da su mitovi koji postoje širom sveta istiniti, mitovi o zlatnom dobu koje su progutale voda i vatra, te da je u tih kataklizmičnih 1200 godina, koliko je trajalo pomenuto razdoblje između 12.800 i 11.600 godina u prošlost, s lica zemlje zbrisana čitava jedna epizoda priče o čovečanstvu – ne epizoda o primitivnim lovcima-sakupljačima već o naprednoj civilizaciji.

Da li je ta civilizacija – ako je uopšte postojala – ostavila, uprkos proteklom vremenu, ikakve tragove koje danas možda

još možemo da identifikujemo? I ako jeste, ima li njen nestanak ikakvog stvarnog značaja za nas?

Ova knjiga je pokušaj da nađemo odgovor na ta pitanja.

Prvi deo
Anomalije

Slika 1: Lokacija Gobekli Tepea i region u kojem se nalazi.

Prvo poglavlje

„Ovde postoji ogromna misterija...“

Gobekli Tepe je najstariji primer monumentalne arhitekture koji je dosad pronađen u svetu ili bar najstariji koji arheolozi prihvataju kao takav.

I *ogroman* je.

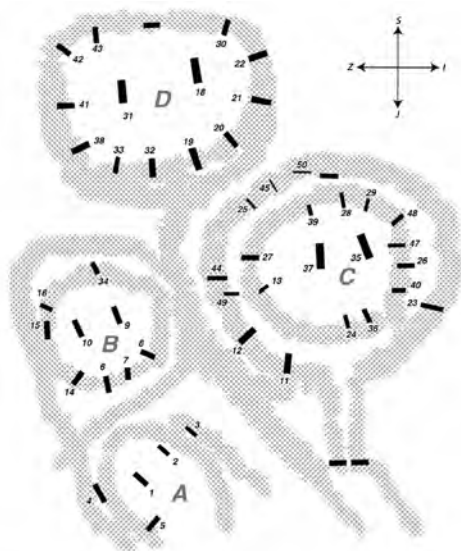
Zadivljujuće, veličanstveno, tajanstveno i zastrašujuće samo su neki od prideva koji, nažalost, nisu dovoljni da opišu ovo mesto. Protekla dva ili tri sata lutam po lokalitetu s arheologom koji predvodi iskopavanja, profesorom Klausom Šmitom i, da budem iskren, ošamućen sam.

„Kakav je osećaj“, pitam ga, „kada se otkrije hram koji menja istoriju?“

Šmit, rumeni nemački arheolog snažnih grudi i prosede brade, nosi izbledele farmerke, plavu teksas košulju s tragom blata na rukavu i oguljene sandale na bosim, prljavim stopalima. Septembar je, godina 2013, tri meseca pre njegovog šezdesetog rođendana; mada nijedan od nas to još ne zna, za manje od godinu dana biće mrtav.

Razmišljajući o mom pitanju, otre grašku znoja sa sjajne kupole svog visokog čela. Nema još ni devet ujutru, ali Sunce je već visoko odskočilo ovde, u oblasti jugoistočne Anadolije u

Turskoj, nebo je bez ijednog oblačka, a na grebenu planinskog lanca Taurus, na kojem stojimo, vruće je kao u pećnici. Nema ni daška vetra, niti se igde može naći makar i malo hladovine. Godine 2014. biće sagrađen krov, da pokriva i štiti lokalitet, ali 2013. tu su samo njegovi temelji, pa sunce nemilosrdno prži po nama dok stojimo na improvizovanom drvenom mostiću. Ispod nas, u nizu polupodzemnih, manje ili više kružnih, zidom ogradenih prostora, nalaze se desetine džinovskih megalitskih stubova oblika slova T, koje su Šmit i njegov tim s Nemačkog arheološkog instituta izneli na svetlost dana. Pre no što su započeli radove, mesto je podsećalo na zaobljeni brežuljak – štaviše Gobekli Tepe znači „brdo-pupak“, a ponekad se prevodi i kao „trbušasto brdo“ – ali su iskopavanja uklonila najveći deo njegovog prvobitnog profila.

Slika 2: Centralna grupa iskopanih ogradenih kružnih prostora – A, B, C i D – na Gobekli Tepeu. Zbog lakše obrade podataka, Nemački arheološki institut je sve stubove označio brojevima.

„Naravno da ne možemo reći da je Gobekli Tepe hram“, odgovori naposletku Šmit, očigledno brižljivo birajući reči. „Nazovimo ga, stoga, svetilištem na brdu. I ne tvrdim da ono menja istoriju. Pre bih rekao da dodaje važno poglavlje ovoj postojećoj. Mislili smo da je prelaz od lovaca-sakupljača do zemljoradnika bio spori, postepeni proces, ali sad nam je jasno da je to bilo razdoblje izgradnje uzbudljivih spomenika kakve nismo očekivali.“

„I ne samo spomenika“, podsetim ga. „Na početku su stanovnici ove oblasti bili lovci-sakupljači i nije bilo nikakvih tragova zemljoradnje.“

„Nije“, priznaje Šmit, „nije bilo nikakvih.“ On mahne rukom prema krugovima stubova. „Međutim, ljudi koji su došli u Gobekli Tepe i uradili sve ovo, oni su *izumeli* zemljoradnju! Prema tome, nalazimo vezu između onoga što se ovde dogodilo i kasnije pojave neolitskih društava zavisnih od zemljoradnje.“

Na reč „izumeli“, ja načuljim uši. Želim da budem siguran da ga dobro razumem. „Znači“, naglasim, „idete toliko daleko da tvrdite da su ljudi koji su sagradili Gobekli Tepe zapravo *izumeli* zemljoradnju?“

„Da. Da.“

„Možete li to malo da pojasnite?“

„U ovom regionu su prvi put pripitomljene životinje i biljke. To je urađeno baš u ovom regionu. Prema tome, to su isti ljudi.“

„I, po vašem mišljenju, ovo je prva – najstarija – zemljoradnja na svetu?“

„Prva na svetu. Da.“

Naslutim da Šmita pomalo nervira moje insistiranje na ovome, ali imam svoje razloge. Dosad iskopani delovi Gobekli Tepea stari su blizu 12.000 godina, po čemu su (prema ortodoksnom hronologiji) više od 6000 godina stariji od ijednog drugog poznatog megalitskog lokaliteta – poput Džgantije i Mnajdre na Malti, Stounhendža i Ejvberija u Engleskoj ili piramida na platou Gize u Egiptu. Ipak, svi ti lokaliteti pripadaju onoj fazi

evolucije ljudske civilizacije koju arheolozi nazivaju „neolitikom“ („mlađe kameno doba“), kad su zemljoradnja i organizacija društva bili već znatno unapređeni duž strukturiranih, hijerarhijskih linija, omogućivši pojavu stručnjaka koji nisu morali da proizvode sopstvenu hranu, pošto su mogli da se izdržavaju od viška prinosa zemljoradnika. Gobekli Tepe, nasuprot tome, pripada samom kraju „gornjeg paleolita“, kasnog „starijeg kamenog doba“, kad su naši preci navodno bili lovci-sakupljači koji su živeli u malim, pokretnim druženjima i nisu posedovali sposobnost dugoročnog planiranja, složene podele rada i visok nivo veštine upravljanja.

Šmit i ja stojimo na delu mostića s kog se vide ograđeni prostori C i D, gde se nalazi intrigantni lik uklesan u jedan od stubova, za koji sam saznao u svojim pripremnim istraživanjima. Nameravam da zamolim arheologa za dozvolu da se spustim u Prostor D, da bih поближе pogledao taj lik, ali želim da prvo do kraja pojasnimo njegova gledišta o nastanku zemljoradnje i njene veze s megalitskom arhitekturom. Prostorom C, najvećom od četiri glavne dosad iskopane jame, dominiraju dva ogromna centralna stuba, oba slomljena. U svom prvobitnom stanju su bili visoki preko 6 metara i teški oko 20 tona. U zid oko njih umetnuto je dvanaest drugih stubova, nešto manjih ali još uvek ogromnih. Isto važi i za Prostor D – opet kolo manjih stubova koje okružuje dva znatno viša centralna stuba, u ovom slučaju oba neoštećena. Njihovi vrhovi u obliku slova T, blago nakošeni prema napred, nemaju crte lica ali svejedno sablasno podsećaju na džinovske ljudske glave – utisak pojačavaju nejasni obrisi ruku, savijenih u laktovima, koje se spuštaju niz strane stubova i završavaju brižljivo isklesanim ljudskim šakama dugačkih prstiju.

„Sve ovo“, kažem, „megaliti, ikonografija, opšta zamisao i dispozicija lokaliteta... da budem iskren, izgleda kao veliki projekt, nešto poput Stounhendža u Engleskoj, a ipak, Stounhendž

je znatno mlađi. Dakle, kako se ono što ste pronašli na Gobekli Tepeu uklapa u vašu predstavu o društvu lovaca-sakupljača?“

„Mnogo je organizovanije no što smo očekivali“, dopusti Šmit. „Ono što ovde možemo videti jesu lovci-sakupljači koji su očigledno izvršili podelu rada, zato što je rad na megalitima zanatski rad, nije za svakoga. Takođe, bili su u stanju da prenose i uspravljaju ove teške blokove, što znači da su posedovali određeno tehničko znanje, što ponovo nismo očekivali od lovaca-sakupljača. To je, zapravo, prva arhitektura, i to arhitektura monumentalnih razmera.“

„Dakle, profesore Šmit, ako vas dobro razumem, kažete da stojimo na mestu gde su izumljene monumentalna arhitektura i zemljoradnja.“

„Da, tako je.“

„A ipak ne vidite u ovome ništa zaista revolucionarno? Vidite ovo kao proces koji je moguće fino uklopiti u postojeći istorijski okvir?“

„Da. U postojeću istoriju. Ali ovaj proces je mnogo uzbuđljiviji no što smo očekivali. Pogotovo zato što ovo što imamo ovde u Gobekli Tepeu više pripada svetu lovaca-sakupljača nego zemljoradničkim društvima. To je kraj ere lovaca-sakupljača, ali još ne i početak neolita.“

„Znači, to je vreme tranzicije. Trenutak prelaska. A možda i više od toga? Iz ovog našeg razgovora, kao i iz utiska o delu lokaliteta koji ste mi jutros pokazali, izvodim zaključak da je Gobekli Tepe bio neka vrsta preistorijskog trusta mozgova, možda pod vlašću neke lokalne elite. Može li se tako reći?“

„Da, da. To je bilo mesto gde su se ljudi okupljali. Ljudi su se ovde okupljali i ovo je nesumnjivo bila platforma za distribuciju znanja i inovacija.“

„Među kojima su poznavanje kamenorezačkih radova velikih razmera i poznavanje zemljoradnje. Da li biste se odvažili da te koji su držali vlast na ovom lokalitetu i širili te ideje opišete kao neku vrstu sveštenstva?“

„Ko god da su bili, svakako nisu bili obični šamani. Malo više su ličili na instituciju. Prema tome, da, bili su na putu da postanu sveštenstvo.“

„A pošto je Gobekli Tepe više od hiljadu godina bio u neprekidnoj upotrebi, da li je to onda bila jedna te ista, kontinuirana kultura sa sopstvenim institucijama, s istim idejama i istim 'sveštenstvom', koja je tokom celog tog razdoblja upravljala lokalitetom?“

„Jeste. Međutim, čudno je to što se napor koji su ulagali kroz vekove očigledno smanjivao. Istinski monumentalne strukture nalaze se u starijim slojevima; u mlađima postaju manje, a prisutan je značajan pad kvaliteta.“

„Znači, najstarije je najbolje?“

„Da, najstarije je najbolje.“

„I to vam nije zagonetno?“

Klaus Šmit izgleda gotovo kao da se pravda. „Čujte, nadamo se da ćemo naposljetku pronaći još starije slojeve, i da ćemo tamo videti skromne početke, koje očekujemo ali ih još nismo pronašli. Potom imamo ovu monumentalnu fazu i kasnije ponovo opadanje.“

Pada mi u oči da je ključna reč u ovome što je profesor Šmit rekao – reč „nada“. Navikli smo da sve počinje kao malo i jednostavno i onda napreduje – *evoluirá* – postajući sve složenije i sofisticiranije, pa to isto, naravno, očekujemo da nađemo i na arheološkim lokalitetima. Kad se nađemo suočeni sa slučajem poput Gobekli Tepea, koji na početku predstavlja savršenstvo a onda lagano *nazaduje*, sve dok se ne pretvori u sopstvenu bledu senku, menjaju se naše predstave o tome kako bi civilizacije trebalo da se razvijaju.

Pritom nemamo naročito značajan prigovor na proces nazadovanja. Znamo da civilizacije mogu da propadnu. Pogledajte, u vezi sa tim, Rimsko carstvo, ili Britansku imperiju.

Ne, problem na Gobekli Tepeu je prastara, iznenadna pojava – poput Atine koja je potpuno odrasla i u punoj ratnoj

opremi iskočila iz Zevsovog čela – nečega što je, kako se čini, bilo već zrela civilizacija, toliko napredna da je u tom navodnom trenutku svog rođenja „izumela“ zemljoradnju i monumentalnu arhitekturu.

Arheologija to ne ume da objasni ništa bolje no što ume da objasni zašto su najstariji spomenici, likovna umetnost, skulpture, hijeroglifi, matematika, medicina, astronomija i arhitektura drevnog Egipta na početku savršeni, bez i najmanjih tragova evolucije od jednostavnog ka sofisticiranom. U vezi s Gobekli Tepeom možemo se mirne duše zapitati isto što se moj prijatelj Džon Entoni Vest pita u vezi s drevnim Egiptom:

kako se to jedna složena civilizacija pojavi potpuno razvijena? Pogledajte automobil iz 1905. i uporedite ga sa savremenim. Ne možete a da ne uočite proces „razvoja“. U Egiptu, međutim, nema paralela. Sve je tu odmah na početku.

Odgovor na ovu misteriju je očigledan, razume se, ali retko se razmatra, zato što je odbojan preovladavajućem kalupu savremenog mišljenja. Egipatska civilizacija nije bila 'razvoj', ona je bila zaveštanje.*

Može li biti da je to slučaj i na Gobekli Tepeu?

Klause Šmita ni najmanje ne zanimaju ideje o izgubljenoj civilizaciji koja je bila rodonačelnik svih kasnije poznatih civilizacija i stoga, kad ga pritisnem, samo ponovi napomenu kako najveći deo Gobekli Tepea još nije iskopan. „Kao što sam rekao“, progundā pomalo mrzovoljno, „očekujem da ćemo na starijim nivoima, kada dopremo do njih, pronaći dokaze o evoluciji.“

* Dž. E. Vest (1933) je am. pisac i predavač, zagovornik „simbolističke“ škole egiptologije i tzv. hipoteze o eroziji Velike sfinge izazvanoj padavinama; ovo je odlomak iz njegove knjige *Nebeska zmija: drevna mudrost starog Egipta (Serpent in the Sky: The High Wisdom of Ancient Egypt, 1993)*. (Prim. prev.)

Moguće je da je u pravu. Među zapanjujućim činjenicama u vezi s Gobekli Tepeom, koji je, kad mi je Klaus Šmit 2013. pokazao lokalitet, bio već *osamnaest godina* predmet kontinuiranih iskopavanja, jeste to da je njegov veoma veliki deo još pod zemljom.

Ali koliko veliki?

„Teško je reći“, kaže mi Šmit. „Obavili smo geofizička ispitivanja – pomoću georadara – i na osnovu dobijenih rezultata znamo da valja iskopati još najmanje šesnaest velikih kružnih prostora.“

„Velikih kružnih prostora?“, upitam, pokazujući u goleme megalite Prostora D. „Poput ovoga?“

„Da, poput toga. I ima ih najmanje šesnaest. Na nekim delovima terena, naše geofizičko mapiranje nije nam dalo kompletne rezultate i ne možemo u celosti videti šta je unutra, ali očekujemo da ih je mnogo više od šesnaest. Možda će se zapravo ispostaviti da ih je dva puta više od toga. Možda čak pedeset.“

„Pedeset!“

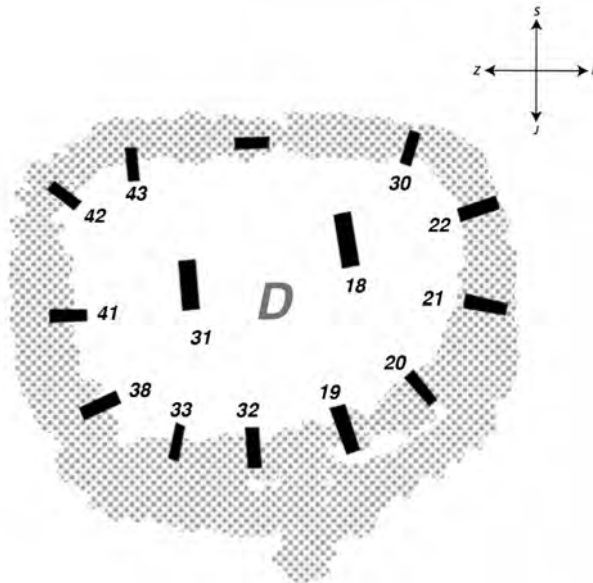
„Da – pedeset velikih kružnih prostora, svaki sa četrnaest ili više stubova. Ali znate, nije nam cilj da iskopamo čitav kompleks. Samo jedan mali deo, zato što iskopavanje znači uništavanje. Želimo da najveći deo lokaliteta ostane nedirnut.“

Razmišljanje o razmerama posla koga su se drevni ljudi poduhvatili u Gobekli Tepeu rasteže maštu. Ne samo da su krugovi megalitskih stubova koji su ovde već iskopani 6000 godina *stariji* od ijednog drugog poznatog megalitskog lokaliteta u svetu, već je, to mi je sada jasno, Gobekli Tepe *ogroman* – budući da zauzima oblast za koju će se naposljetku možda ispostaviti da je čak trideset puta veća od celokupnog veličanstvenog lokaliteta kao što je, na primer, Stounhendž.

Drugim rečima, suočeni smo s ogromnom, neobjašnjivom starinom, neverovatnim razmerama i nepoznatom svrhom – i sve to kao da je nastalo ni iz čega, bez ikakve očigledne pozadine ili pripreme, prekriveno neprozirnim velom misterije.

Atrijumi bogova

Navikao sam da se arheolozi prema meni ponašaju kao da sam urok, tj. da me valja oterati i okrenuti mi leđa kad se pojavim na lokalitetu koji se iskopava. Profesor Šmit je, međutim, osvežavajuće drugačiji. Mada veoma dobro zna ko sam, dopušta meni i mojoj supruzi, fotografu Santi Faiji, da se spustimo u Prostor D i razgledamo ga. Sva četiri glavna kružna prostora koja su dosad iskopana na Gobekli Tepeu nalaze se pod budnim okom čuvara i pristup javnosti je strogo zabranjen, ali na jednom stubu u Prostoru D nalazi se lik koji moram pogledati iz znatno veće blizine, a ne s mostića – štaviše, s mostića ga i ne vidim – pa je Šmitova velikodušnost uistinu dobrodošla.

Slika 3: Raspored stubova u Prostoru D na Gobekli Tepeu. Najzanimljiviji je stub 43.

Silazimo u prostor hodajući po dasci koja vodi do još neiskopanog, dva metra visokog pregradnog zida od sitnog kamena i zemlje koji deli dva glavna centralna stuba, jedan na istočnoj, drugi na zapadnoj strani. Isklesani od veoma tvrdog krečnjaka karakterističnog za ovaj region i ispolirani do besprekorne glatkoće, ovi kolosalni stubovi na suncu tinjaju blagim zlatastim sjajem. Od profesora Šmita sam saznao da su visoki oko 5,5 metara i da svaki teži više od 15 tona. Spustivši se na pod kružnog prostora, primetim da su postavljeni na kamene plinte* visoke dvadesetak centimetara, isklesane u živoj steni. Duž prednje ivice plinte pod istočnim stubom, isklesan je u dubokom reljefu niz od sedam ptica bez vidljivih krila (liče na neku vrstu trkačica), u sedećem položaju.

Sa svojim stilizovanim antropomorfnim izgledom naglašenim ugaonim „glavama“ u obliku slova T, centralni stubovi dižu se nada mnom poput divova blizanaca. Mada nisu glavni razlog što sam tu, koristim priliku da ih razgledam izbliza.

Prednje ivice, koje predstavljaju grudni koš i stomak, prilično su uzane – široke svega dvadesetak centimetara – dok bokovi mere nešto malo više od jednog metra od prednjeg do zadnjeg kraja. Kao što sam uočio s mostića, obe figure imaju na levoj i desnoj strani ruke isklesane u plitkom reljefu, savijene u laktovima, koje završavaju šakama s dugačkim, tankim prstima. Ti prsti se savijaju oko ugla stuba i malo nedostaje da se dodirnu na „stomaku“.

Iznad šaka, „grudni koš“ je pokriven nagoveštajem odevnog predmeta otvorene prednjice. Obe figure imaju i široki opasač, neposredno iznad šaka – takođe isklesan u plitkom reljefu – ukrašen uočljivom kopčom. U oba slučaja, nešto što liči na deo životinjske kože – Šmit veruje da to predstavlja stražnje noge

* Arhitektonski izraz za nisku platformu na kojoj počiva stub, postolje ili skulptura. (Prim. prev.)

i rep lisičjeg krzna* – prikazano je kako visi s kopče tako da pokriva genitalije.

Takođe, obe figure imaju ogrlice. U slučaju istočne figure, ta ogrlica je ukrašena motivom polumeseca i diska, dok je u slučaju zapadne figure to motiv bikove glave.

Pored toga, oba stuba stoje na svojim postoljima na identično neobičan način – nisu bezbedno učvršćeni već nesigurno počivaju u žlebovima dubokim svega 10 centimetara. Klaus Šmit i njegov tim su ih stabilizovali pomoću drvenih podupirača i mogu samo da zamišljam kako su ih i u drevnim vremenima na neki sličan način održavali u uspravnom stanju – sem ako iznad kružnog prostora u kom se nalaze nije postojala konstrukcija za koju su nekako bile pričvršćene glave figura. Pošto su graditelji Gobekli Tepea očigledno bili majstori u klesanju, transportu i postavljanju velikih megalita, vrlo je čudno to što nisu napravili dublje žlebove, u kojima bi stubovi bili potpuno stabilni. Postojeće rešenje je sigurno imalo neku svrhu, ali ja nisam kadar da je dokučim.

Toliko o sličnostima između dva centralna stuba, ali postoje i razlike. Na primer, istočna figura ima na desnom boku lisicu, gotovo prirodne veličine, isklesanu u dubokom reljefu, koja izgleda kao da skače s prevoja lakta same figure. Zatim, dok je opasač zapadne figure ukrašen jedino kopčom, na opasaču istočne figure nalazi se mnoštvo zanimljivih ukrasa, među kojima je i niz glifova poput latiničnog slova C i drugih, poput

* Autor se osvrnuo na ove prikaze u svojoj knjizi *Tragovi bogova*, gde za neke ugledne autore navodi da nabrajaju lisice i brojne druge simbole koji obuhvataju porodicu pasa u seriji 'morfoloških markera' za koje veruju da su najverovatnije sugestije prisustva (u drevnim mitovima) naučnih podataka vezanih za precesiju ekvinocijuma. Ti markeri su možda imali sopstvena značenja, a možda je njihova namena prosto bila da opomenu slušaocima da u priči koja se pripoveda nailazi neki konkretan podatak. (Prim. prev.)

latiničnog slova H. Razgledajući ih, razmišljam o tome da nikako ne možemo znati šta su ovi simboli značili ljudima na Gobekli Tepeu, od kojih nas deli ogroman vremenski raspon od jedanaest hiljada godina. Krajnje je neverovatna pomisao da su imali bilo kakvo pismo – a kamoli alfabet koji mi danas koristimo! Bez obzira na to, ima nečega neobično modernog i svrsishodnog u tome kako su upotrebljavali i prikazivali piktograme, i čini mi se da ovde oni ne služe samo kao ukras. Nigde na skulpturama i crtežima gornjeg paleolita ne postoji ništa ni nalik njima, a isto važi i za figure životinja i ptica. U tako ranom razdoblju, ovakva kombinacija megalita i sofisticiranih skulptura je krajnje jedinstvena i bez presedana.

Krenem dalje, da razgledam dvanaest stubova raspoređenih po obodu Prostora D, koji je više elipsastog nego kružnog oblika i meri približno 20 metara od zapada prema istoku, i nešto malo više od 14 metara od severa prema jugu. Okolni stubovi su generalno upola niži od središnja dva i najvećim delom nisu samostojeći već ugrađeni u zid kojim je prostor ograđen. Većina, mada ne svi, u obliku je slova T i većina je bogato ukrašena likovima ptica, insekata i životinja, kao da se ceo tovar Nojeve barke pretvorio u kamen: lisice, gazele, divlji veprovi, brojne vrste ptica, među kojima je više ždralova sa zmijama pored nogu, mnoštvo zmija individualno i u grupama, pauk, divlji magarac, divlja goveda, lav s repom izvijenim duž kičme prema napred – i još mnogo drugih.

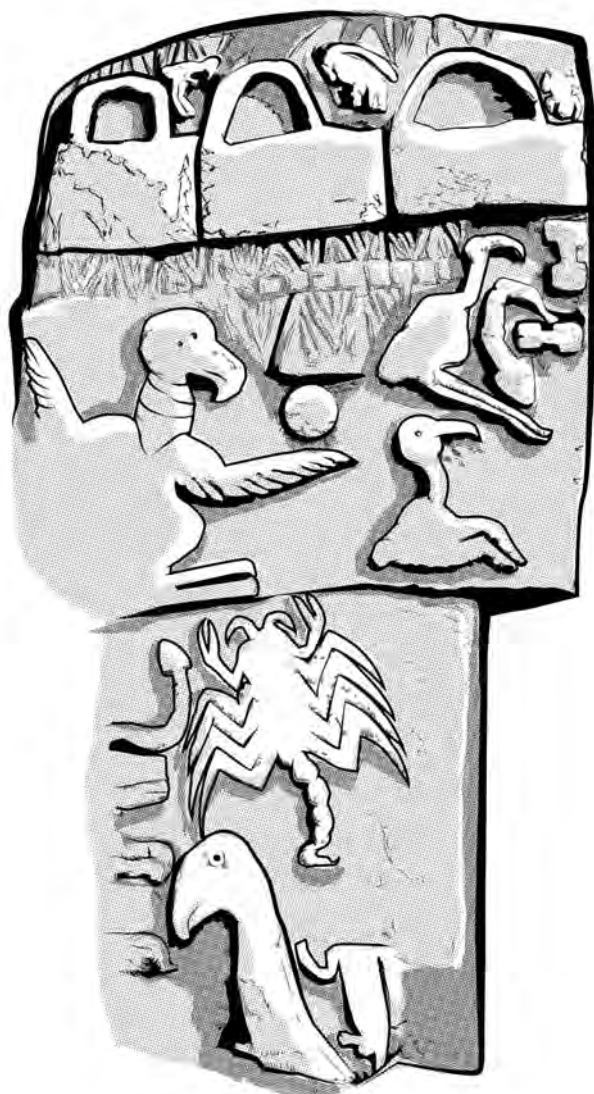
Nastojeći da što bolje iskoristim ovu neočekivano dobijenu propusnicu za obilazak, ne žurim, ali naposletku, na severozapadnom kraju prostora, dođem do stuba koji naročito želim da vidim. Zarad lakše obrade podataka, Šmit i njegove kolege su sve stubove u Gobekli Tepeu označili brojevima, a ovo je „stub br. 43“. Na osnovu ranijeg istraživanja, znam da se na njegovoj osnovi nalazi veliki reljef škorpije; neki nagoveštavaju da je to možda prikaz zodijačkog sazvežđa koje danas nazivamo Škorpija. Međutim, na moje veliko razočaranje, reljef se više

ne vidi. Arheolozi su ga prekrili rastresitom zemljom – da se ne bi oštetio, tvrdi Šmit. Kažem mu da me zanima moguća povezanost s astronomijom, ali on se na to samo podsmehne – „Ovde nema astronomskih prikaza; zodijačka sazvežđa nisu bila poznata sve do vavilonskih vremena, devet hiljada godina nakon Gobekli Tepea“ – i bez oklevanja odbije moju molbu da raščistim onu nabačenu zemlju.

Upravo se spremam da se upustim u raspravu s njim – postoje, zapravo, odlični dokazi da je zodijački sistem sačinjen davno pre Gobekli Tepea – kad primetim skupinu drugih figura, na višem delu tog stuba, koje nisu zatrpane zemljom. Među njima je istaknuti prikaz lešinara s krilom ispruženim poput ljudske ruke, s nekakvim čvrstim diskom iznad krila nalik na ruku, kao da ga njime podiže ili pridržava. Druga ljudska osobina lešinara, koja potpuno odudara od svih primeraka te ptice koje sam video u prirodi, jeste to što je prikazan s „kolenima“ savijenim prema napred i neobično izduženim ravnim stopalima: pomalo liči na „Pingvina“ iz starih stripova o Betmenu. Drugim rečima, to je terijantrop (od grčkog *therion*, divlja životinja, i *anthropos*, čovek), hibridno stvorenje – delom čovek a delom lešinar.

Iznad njega se nalazi još piktograma oblika slova H, nanižanih između redova uspravnih i izvrnutih „V“. Ponovo se stiče osećaj da je to nekakva poruka, neka komunikacija koju je nemoguće protumačiti. Naposljetku, na vrhu stuba, prikazano je nešto što liči na tri ručne torbice – pravougaone posude, u svakom slučaju, sa zakrivljenim ručkama. Razdvajaju ih tri figure, smeštene nad tim ručkama – na levoj strani ptica s dugačkim nogama nalik na ljudske, koje skoro sigurno obeležavaju kao još jednog terijantropa, četvoronožac s repom izvijenim u luk iznad tela i daždevnjak.

Nešto u vezi sa celim ovim ansamblom mi je neverovatno poznato i siguran sam da sam to – ili nešto veoma slično – već video. Problem je samo što ne mogu da se setim gde i kad!

Slika 4: Stub 43 u Prostoru D. Donji deo stuba je u vreme moje posete bio zastrt zemljom, ali ovo je rekonstrukcija na osnovu ranijih fotografija (vid. Fotografiju 7).

Zamolim Santu da detaljno fotografiše stub, a kad je završila, Šmit predloži da odemo s njim na drugi deo lokaliteta, nekoliko stotina metara severozapadnije, na drugoj strani grebena, gde on i njegov tim obavljaju aktivna iskopavanja. To je samo jedan od desetina zakopanih ograđenih prostora s ogromnim stubovima koje su identifikovali pomoću georadara, i prvi koji istražuju.

Paradigme

Dok idemo tamo, pitam profesora kako se obreo na Gobekli Tepeu. Ironično, s obzirom na njegova čvrsta mišljenja o evoluciji arhitekture, ispostavilo se da mu se prilika pružila zato što su drugi arheolozi takođe imali čvrsta mišljenja o tome! Godine 1964, združeni tim stručnjaka s Univerziteta u Čikagu i Univerziteta u Istanbulu posetio je tu oblast sa specifičnim zadatkom da potraži i pronade lokalitete iz kamenog doba. Međutim, kada su videli vrh velikog stuba u obliku slova „T“ kako viri iz tla i ostatke drugih polomljenih krečnjačkih stubova koje su lokalni zemljoradnici oranjem izvukli na svetlost dana, odbacili su Gobekli Tepe kao nebitan za ono što njih zanima i otišli dalje.

Razlog?

Američko-turski tim je procenio da je zanatska obrada stubova predobra – previše napredna, previše sofisticirana – da bi bila delo lovaca-sakupljača iz kamenog doba. Po njihovom mišljenju, uprkos prisustvu obrađenog kremenog oruđa pored krečnjačkih fragmenata, Gobekli Tepe nije bio ništa više od napuštenog groblja iz ranog srednjeg veka i, prema tome, nije bio zanimljiv za istraživanje preistorije.

Njihov gubitak bio je Šmitov dobitak. Potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog veka bio je angažovan na drugom projektu u Turskoj, iskopavanju ranoneolitiskog

lokaliteta zvanog Nevali Čori, koji je ubrzo trebalo da bude potopljen akumulacionim jezerom Ataturkove brane. Tamo su on i njegov tim s Univerziteta u Hajdelbergu otkrili i spasili od potapanja veliki broj lepo obrađenih krečnjačkih stubova oblika slova „T“, za koje je pouzdano utvrđeno da su stari između osam i devet hiljada godina. Neki su sa strane imali ruke i šake izrađene u plitkom reljefu. „I tako, shvatili smo da u ovom regionu ima nečega što je drugačije u odnosu na druge lokalitete iz ovog razdoblja. Nevali Čori bio nam je prvi nagoveštaj postojanja krečnjačkih skulptura velikih razmera u vreme prelaska sa zajednica lovaca-sakupljača na prve zemljoradničke naseobine.“

Nešto kasnije, 1994, Šmit je naišao na izveštaj koji su turško-američki istraživači sastavili trideset godina pre toga i u tom izveštaju na pasus u kom se pominjalo prisustvo obrađenog kremenog oruđa oko fragmenata krečnjačkih stubova što leže na površini na Gobekli Tepeu. „Bio sam mlad arheolog“, objašnjava on, „u potrazi za sopstvenim projektom na kojem ću raditi, i odmah sam shvatio kako je moguće da ovde ima nečega značajnog, možda čak još jedan lokalitet isto tako važan kao Nevali Čori.“

„Šta je vašim prethodnicima promaklo, a sve zbog toga što um arheologa ne dovodi u vezu kremeno oruđe i arhitektonske stubove?“

Nadam se da shvata moj nagoveštaj kako možda i on, zbog ove uvrežene paradigme, propušta da primeti nešto u Gobekli Tepeu, ali čini se da ne primećuje, jer kaže: „Tačno.“

Pogledam napred. Za proteklih nekoliko trenutaka, dok smo hodali i razgovarali, primakli smo se poprištu intenzivne aktivnosti koje nisam bio svestan tamo, na lokaciji četiri glavna prostora, zato što ju je vrh grebena skrivao od pogleda. Ali sada smo otišli preko grebena prema severu i spuštamo se niz padinu na drugoj strani prema novoj iskopini, označenoj kao Prostor H, koju je Šmit otvorio u Gebekli Tepeu.

Petoro ili šestoro nemačkih arheologa ima pune ruke posla, neki špatulama stružu slojeve tla ili prosejavaju kroz sita pune kofe zemlje i kamenja, dok ostali usmeravaju napore grupe od tridesetak turskih radnika. Fokus je na velikom pravougaonom otvoru. Obima, otprilike, polovine fudbalskog igrališta, iznutra je, zemljanim zidicima visokim do kolena, podeljen na desetak manjih segmenata. S njihovog poda na više mesta štrče glomazni krečnjački stubovi. Većina je oblika slova „T“, ali meni pogled privlači jedan koji ima gladak zakrivljeni vrh, kome je okrnjen samo jedan neznatni delić i na kom je izrezbarena naročito lepa figura lava. Poput lavova u Prostoru D, dugački rep izvrnut je napred, duž kičme, ali izrada ovog komada je bolja od svega što sam dosad ovde video.

„Ovo je baš pozamašan stub“, kažem Šmitu. „Možemo li ga pogledati izbliza?“

Šmit dozvoli i mi se, provlačeći se oko ljudi koji rade, naposletku nađemo na svega dva metra od stuba s lavom. Stoji pod uglom, oslonjen na ostatke mešavine oblutaka i zemlje, koja je pre početka arheoloških radova očigledno ispunjavala ceo prostor. Odmah na ivici ovog segmenta iskopine vidi se glava drugog stuba, dok je na sredini segmenta prosečen dublji rov – da ogoli ono za šta pretpostavljam da je gornja trećina stuba s lavom – i taj rov je obložen istom mešavinom oblutaka i zemlje.

Pitam Šmita o tome. „Svi ovi obluci“, kažem. „Kako su tamo dospeli? Ne izgledaju kao rezultat prirodne sedimentacije.“

„I nisu“, odvrati on. Izgleda, rekao bih, pomalo samozadovoljno. „Namerno su ubačeni tu.“

„Namerno?“

„Da, ubacili su ih tvorci Gobekli Tepea. Nakon što su megeliti postavljeni na svoja mesta i korišćeni tokom razdoblja nepoznatog trajanja, svaki od ovih ograđenih prostora je namerno i naglo zatrpan. Na primer, Prostor C je najstariji koji smo dosad pronašli. Kako izgleda, bio je zatvoren i potom odozgo

punjen sve dok stubovi nisu bili potpuno zatrpani, i tek onda je napravljen Prostor D, sledeći u nizu. Ta praksa namernog zatrpanja ispostavila se kao vrlo korisna za arheologiju, zato što su prostori na taj način vrlo efikasno zaptiveni i sprečeno je prodiranje organskih materija novijeg datuma, što nam omogućava da budemo potpuno sigurni u vezi s datiranjem.“

Dok Šmit govori, ja brzo razmišljam. Ovo što kaže o datiranju je zanimljivo, i to iz najmanje tri razloga.

Prvo, logički zaključak glasi da su arheolozi megalitske lokalitete širom sveta, na kojima *nije bilo* ovog „zaptivanja“, greškom „proglasili“ mlađim, baš zbog prodora organskih materija novijeg datuma (a organske materije su, uzgred, podložne datiranju jedino metodom radioaktivnog ugljenika, zato što, razume se, ne možete tom metodom datirati neorganske materije poput kamena). U teoriji, to može značiti da bi se moglo ispostaviti da su čuveni megalitski lokaliteti koje njihovi graditelji nisu namerno zatrpani (hramovi na Malti, na primer, *taule* na Menorki ili kameni krugovi Ejbberija i Stounhendža u Engleskoj) mnogo stariji nego što sada mislimo.

Drugo, ako se određena starost lokaliteta Gobekli Tepe temelji mahom na organskim materijama iz mešavine zemlje i kamenja kojom su prostori zatrpani – što je činjenica koju sam kasnije uspeo da utvrdim na osnovu Šmitovih objavljenih radova – tada nam to kazuje samo kada je prostor zatrpan; megalitski stubovi su najmanje toliko stari, ali sasvim je moguće da su i stariji, pošto su stajali tu i pre no što su zatrpani, „tokom razdoblja nepoznatog trajanja“.

Treće, i možda najvažnije, *zašto* je lokalitet zatrpan? Šta je moglo biti motiv za ulaganje silnog truda da se podigne niz spektakularnih megalitskih krugova, samo da se kasnije namerno zatrpanu, i to tako temeljno i efikasno da će proći više od 10.000 godina pre no što ih neko ponovo pronađe?

Prvo što mi pada na pamet jeste... vremenska kapsula – da je Gobekli Tepe konstruisan da prenese nekakvu poruku u budućnost i zakopan zato da ta poruka milenijumima ostane

neoštećena i skrivena. Ta pomisao će se često vraćati i proganjati me za vreme mog istraživanja, ali kao što ćemo videti u narednim poglavljima, proći će još čitava jedna godina pre no što urodi plodom. U međuvremenu, kada postavim to pitanje Klausu Šmitu, on mi ponudi sasvim drugačije objašnjenje za namerno zakopavanje krugova stubova.

„Po mom mišljenju, to je bio njihov program“, kaže on. „Sagradili su te ograđene prostore zato da ih kasnije zatrpaju.“

„Sagradili su ih zato da ih zatrpaju?“ Zaintrigiran sam. Čekam da doda „kao vremensku kapsulu“, ali on umesto toga odgovori: „Kao, na primer, megalitska groblja na prostoru zapadne Evrope – ogromna konstrukcija pod humkom.“

„Ali u tom slučaju služe za sahranjivanje. Ima li ovde dokaza o sahranjenim telima?“

„Još nismo naišli na njih. Imamo neke fragmente ljudskih kostiju pomešanih sa životinjskim kostima u materijalu korišćenom za zatrpavanje, ali zasad nema grobova. Očekujemo da ćemo ih uskoro naći.“

„Znači, verujete da je Gobekli Tepe bio nekropola?“

„To tek valja dokazati. Ali da, to je moja hipoteza.“

„Kako tumačite te fragmente ljudskih kostiju koje ste pronašli pomešane sa životinjskim kostima u materijalu korišćenom za zatrpavanje? Prinošenje žrtava? Kanibalizam?“

„Ne bih rekao. Moja je pretpostavka da su te kosti dokaz nekog posebnog postupanja s ljudskim telom posle smrti – možda namerne ekskarnacije.* Ti su rituali bili uobičajeni na

* U antropologiji i arheologiji, ovaj termin se odnosi na praksu uklanjanja tkiva i unutrašnjih organa s pokojnika pre sahranjivanja, tako da ostanu samo kosti. To se radilo prirodnim putem, a ponegde je to bilo deo obreda sahrane. Telo se obično ostavljalo na nekakvoj pletenoj nosiljci ili oltaru; metatarzalne kosti (male kosti prstiju na rukama i nogama) bile su presitne da se zadrže na podlozi i obično su propadale kroz nju, pa je lokalitet na kome se nalaze samo te sitne kosti za arheologe najčešće znak da se tu upražnjavala ritualna ekskarnacija. (Prim. prev.)

brojnim drugim poznatim lokalitetima u ovom regionu, koji su stari otprilike kao ovaj. Što se mene tiče, prisustvo ljudskih kostiju u materijalu korišćenom za zatrpavanje ide u prilog hipotezi da ćemo negde na Gobekli Tepeu pronaći primarne grobove, one koji su se posle izvesnog vremena otvarali zarad nastavka vrlo specifičnih rituala kojima su podvrgavani pokojnici.“

„Kuju su funkciju, onda, imali stubovi?“

„Stubovi oblika slova 'T' su svakako antropomorfni, a opet, neretko na sebi imaju prikaze životinja, pa je moguće da nam kazuju priču o bićima oblika slova 'T'. Nemoguće je sa sigurnošću reći, dabome, ali mislim da predstavljaju božanska bića.“

„Čak i onda kada nisu u obliku slova 'T'?“ Pokažem prema onom stubu s lavom. „Kao ovaj? I on ima na sebi prikaz životinje.“

Šmit slegne ramenima. „To nikako ne možemo pouzdano znati. Možda nikad i nećemo. Možemo iskopavati narednih pedeset godina i ne pronaći sve odgovore. Tek smo na početku.“

„Ali neke odgovore ipak znate. Očigledno je da imate nekih zamisli. Ovaj stub s lavom, na primer. Možete li barem odrediti koliko je star?“

„Iskreno, to ne znamo. Kad budemo kopali pod njim, uz malo sreće, pronaći ćemo neku organsku materiju koju možemo radiokarbonski datirati. Sve dotad, međutim, ne možemo biti sigurni.“

„Ali kakav ste utisak stekli na osnovu stila?“

Šmit ponovo slegne ramenima pre no što pomalo nerado prizna: „Izgleda slično nekim stubovima u Prostoru C.“

„Koji su najstariji?“

„Da – prema tome, i ovo je tu negde.“

„A o kojoj tačno starosti govorimo?“

„Godina 9600. p. n. e., kalibrisano, jeste najveća dosad određena starost.“

Radiokarbonske i kalendarske godine se s prolaskom vremena sve više razilaze, zato što količina radioaktivnog izotopa C14 u atmosferi i svim živim, organskim materijama varira od

epohe do epohe. Srećom, naučnici su pronašli načine – koji su suviše komplikovani da sada zalazimo u njih – da koriguju rezultat u odnosu na takve fluktuacije. Taj proces se naziva kalibrisanje; prema tome, kada Šmit kaže „9600. godine p. n. e., kalibrisano“, daje mi kalendarske godine. Dakle, pošto razgovaramo 2013, „9600. godine p. n. e., kalibrisano“ znači 9600 godina plus 2013 godina koliko je proteklo od Hristovog rođenja – to jest, pre 11.613 godina. Ovu rečenicu pišem u decembru 2014, i moguće je da je vi nećete pročitati pre 2017, kada će ta najveća starost o kojoj Šmit govori iznositi 11.617 godina u odnosu na onu u kojoj čitate.*

Sad imate predstavu.

Drugim rečima, izraženo jednostavno i okruglim ciframa, najstariji delovi Gobekli Tepea koji su dosad iskopani stari su nešto više od 11.600 godina. A uprkos svim opreznim procenama i kvalifikacijama koje je izneo, Šmit mi zapravo kaže da je stub s lavom, po njegovom mišljenju – utemeljenom na dosadašnjim dokazima – star najmanje koliko i ostalo što je dosad iskopano na Gobekli Tepeu.

Štaviše, mada to nije baš rekao – zato što postoji vrlo malo dokaza koji bi preteгли na ovu ili onu stranu – mora se imati u vidu i mogućnost da je možda čak i *stariji*. Najzad, već je priznao da su najbolji radovi na ovom lokalitetu upravo oni najstariji. Uznemirujuće je, prema tome, to što uprkos njegovoj nadi da će dalja iskopavanja otkriti „skromne početke, koje očekujemo ali ih još nismo pronašli“, ova prva faza tih daljih iskopavanja zapravo nije otkrila nikakve „skromne početke“ o kojima on govori. Naprotiv, ono što je iznela na svetlost dana jeste moćan megalitski stub vrhunske izrade, s goropadnim

* Starost određena radiokarbonskom metodom ne označava godinu u kalendaru nego broj godina od sadašnjosti do dobijenog datuma. Ta oznaka na engleskom glasi „before present“ i označava se skraćenicom BP. U srpskom je to prevedeno doslovno – „pre sadašnjosti“ – i koristi se skraćeniica PS. (Prim. prev.)

lavom majstorski isklesanim u dubokom reljefu, za koji se, makar sudeći po stilu, može pretpostaviti da je izuzetno star.

Možda će, umesto „skromnih početaka“ kojima se Šmit nada, dalja iskopavanja otkriti još istih rezultata?

„Kraj znamo“, odlučno kaže profesor. „Najmlađi slojevi na Gobekli Tepeu datirani su u 8200. godinu p. n. e. Tada je lokalitet zauvek napušten. Ali još ne znamo početak.“

„Sem 9600. godine p. n. e., datuma od pre 11.600 godina, koji imate u Prostoru C. To je početak – barem koliko ste dosad uspeli da utvrdite?“

„Početak monumentalne faze, da.“ Nešto zaikri u profesovim očima. „A 9600. godina p. n. e. je, znate, važan datum. To nije samo broj. To je kraj ledenog doba koje je globalni fenomen. Prema tome, budući da se ovo dešava paralelno...“

Datum koji Šmit toliko naglašava najednom me podseti na nešto povezano s drugim istraživanjem na kome radim, i naprosto moram da mu upadnem u reč.

„Godina 9600. p. n. e.! To nije samo kraj ledenog doba. To je kraj hladnog razdoblja mlađeg drijasa koje počinje, kad... 10.800. godine p. n. e.“

„A prema rezultatima analiza ledenih jezgara na Grenlandu“, nastavi Šmit, „završava se 9620. godine p. n. e. Prema tome, kolika je verovatnoća da monumentalna faza u Gobekli Tepeu pukom koincidencijom počinje 9600. godine p. n. e., kad se klima u celom svetu najednom promenila nabolje i kada su priroda i mogućnosti naglo nabujale?“

Mogu samo da se složim s njim. Uopšte ne deluje kao puka koincidencija. Naprotiv, siguran sam da neka veza mora da postoji. Tu vezu, tajanstveno kataklizmično razdoblje koje geolozi nazivaju mlađim drijasom – kao i šta nam kazuju ona ledena jezgra na Grenlandu – istražićemo u Drugom delu.

U međuvremenu – ponovo smo u 2013. godini – na kraju razgovora sa Klausom Šmitom imao sam samo najlepše reči za njegov rad. A u decembru 2014, dok sedim za svojim pisaćim

stolom i obrađujem transkript snimka napravljenog u Gobekli Tepeu, znajući da je Klaus 20. jula te godine umro od razornog, neočekivanog srčanog udara, drago mi je što smo se baš tako rastali. „Vi ste veoma skroman čovek“, rekao sam mu. „Ali činjenica je da ste otkrili lokalitet koji nas je sve naterao da preispitamo svoje zamisli o prošlosti. Ovo je nešto čudesno i verujem da će vaše ime, kao i ime Gobekli Tepea, ostati zabeleženo u istoriji.“

Donosioci civilizacije

Po odlasku iz Gobekli Tepea, sredinom septembra 2013, pre konačnog povratka kući proputovao sam Tursku uzduž i popreko.

Stub s lavom mi ne izbija iz glave, ali više od svega ostalog proganja me prizor na stubu br. 43 u Prostoru D – lešinar sa savijenim kolenima nalik na ljudska i s krilom koje neverovatno podseća na ruku i pridržava disk.

Učitam Santine fotografije u računar i otvorim baš taj prizor. Pored diska, tu je još mnogo značajnih elemenata. Shvatim da su prikazana oba krila lešinara, s tim što mu je drugo pruženo iza tela. Desno od lešinara je zmija. Poput svih ostalih na reljefima u Gobekli Tepeu, ima izrazito veliku trouglastu glavu, dok joj je telo izvijeno tako da se rep proteže naniže prema piktogramu oblika slova H. Zmija je smeštena blizu još jedne velike ptice – ne lešinara već nečega više nalik ibisu, s dugačkim srpastim kljunom. Između njega i lešinara je takođe ptica, isto s kukastim kljunom, ali manja je i izgleda kao mladunče.

Usmerim pažnju na disk. Ne znam kako da ga protumačim, ali njegov oblik nameće pretpostavku da bi trebalo da predstavlja Sunce.

Nešto mi je u svemu tome još zanimljivije, međutim, kad bih samo tačno znao šta – nešto me kopka, nešto na tom prizoru sa drevnog stuba na Gobekli Tepeu što mi izgleda neverovatno

poznato. Santa ga je fotografisala valjda sto puta, iz svih mogućih uglova, i zagledam ih kao opsednut nadajući se nekakvom nagoveštaju. Lešinar... disk... i u redu iznad lešinara onaj čudni niz torbica sa zakrivljenim ručkama...

Torbice.

Ručne torbice.

Najednom se setim. Odem do police u biblioteci gde držim referentne primerke svojih knjiga, izvučem *Tragove bogova* i počnem da prelistavam delove sa fotografijama. Prvi deo se bavi Južnom Amerikom i tu nema onoga što tražim. Ali drugi deo je posvećen Meksiku i tamo pronađem, na petoj strani, fotografiju broj 33, s natpisom: „Čovek u zmiji, skulptura s olmečkog lokaliteta u La Venti.“ Fotografija je Santina, snimljena davne 1992. ili 1993, a prikazuje impresivan reljef isklesan na tvrdoj granitnoj ploči, širokoj oko 1,2 metra i visokoj oko 1,5 metar.

Veruje se da je taj reljef najstariji prikaz centralnoameričkog božanstva koje su Maje (civilizacija koja je došla nakon Olmeka) nazivale *Kukulkan* ili *Kukumac*, a koje su još kasniji Asteci prozvali *Kecalcoatl*. Sva tri imena znače „pernata zmija“ i ovde vidimo upravo jednu takvu zmiju, ukrašenu upadljivom pernatom krestom na glavi. Moćno telo joj se uvija duž spoljne ivice reljefa, obavijajući figuru čoveka prikazanog u sedećem položaju, koji kao da pokušava da stopalima dohvati pedale. U desnoj ruci drži nešto što sam u to vreme opisao kao „mali predmet oblika kofe“.

Vratim se Santinim fotografijama iz Prostora D u Gobekli Tepeu i moja pretpostavka se smesta potvrdi. Tri torbice na stubu su izuzetno slične predmetu „oblika kofe“ iz La Vente u Meksiku. U oba slučaja postoji ista zakrivljena ručka, a profil „torbica“ i „kofe“ – koje su na dnu nešto malo šire nego pri vrhu – takođe je veoma sličan.

Da je to bilo sve, posredi bi svakako bila koincidencija. Arheolozi smatraju da reljef *Čovek u zmiji* iz La Vente datira iz razdoblja između desetog i šestog veka pre nove ere – po

čemu je oko devet hiljada godina mlađi od reljefa na Gobekli Tepeu – pa kako bi onda mogli biti povezani?

Tada se setim drugog neobičnog prizora koji sam pokazao u *Tragovima bogova*. Potražim u indeksu ime Oanes,* prelistam,

Slika 5: Skulptura *Čovek u zmiji* – najstariji pronađeni prikaz centralno-američkog božanstva koje je kasnije bilo poznato kao Kecalkoatl.

* Oanes (Ὠάννης) je grčka varijanta vavilonskog Uanna (Uan), ime na koje je Berossus dao mitskom biću – amfibiji koje je, prema predanjima, donelo u Mesopotamiju civilizacijska umeća i znanja. Legende stare najmanje 5000 godina kažu da je Uan živeo u moru i svakog jutra izranjao iz dubina Persijskog zaliva da bi civilizovao i podučavao čovečanstvo. (Prim. prev.)

dođem do Jedanaestog poglavlja i pronađem još jednu figuru čoveka koja nosi torbicu ili kofu. Nisam ranije uočio sličnost između nje i *Čoveka u zmiji*, ali sad mi je očigledna. Premda nisu potpuno identične, obe torbice imaju istu zakrivljenu ručku kao što je ona prikazana na stubu na Gobekli Tepeu. Pročitam na brzinu članak koji sam napisao pre dvadeset godina. Oanes je bio donosilac civilizacije koga su poštovala sve drevne kulture u Mesopotamiji. Za njega se tvrdilo da se tamo pojavio još u najstarijim vremenima i da je podučavao stanovništvo

veštinama neophodnim za pisanje i računanje i svakojakim znanjima: kako da podižu gradove, grade hramove... sačinjavaju zakone... određuju granice i dele teritoriju, a takođe i kako da zaseju semena i potom poberu voće i povrće kojima rode. Ukratko, podučavao je ljude svemu onome što doprinosi civilizovanom životu.

Najpotpunija pripovest koju imamo o Oanesu nalazi se u preživelim fragmentima radova vavilonskog sveštenika po imenu Berosus, koji je pisao u 3. veku pre nove ere. Srećom, u svojoj biblioteci imam knjigu koja sadrži prevode svih Berosusovih fragmenata, pa je iskopam, zajedno s još nekoliko izvora koji kazuju o mesopotamskim mitovima i predanjima. Brzo otkrivam kako Oanes nije radio sam, već se navodno nalazio na čelu grupe bića poznatih kao *Sedam Apkalu* – „sedam mudraca“ – za koje predanje kaže da su živeli „pre potopa“ (kataklizmični globalni potop, koji igra važnu ulogu u mnogim mesopotamskim predanjima, među kojima su sumerska, akadaska, asirska i vavilonska). Ti mudraci su, pored Oanesa, prikazani kao donosioci civilizacije koji su, u pradavnim vremenima, dali čovečanstvu moralni kodeks, umetnosti, zanate i zemljoradnju, i naučili ga arhitektonskim, graditeljskim i tehničkim veštinama.

Ne mogu a da ne pomislim kako su tim spiskom obuhvaćena sva znanja navodno „izumljena“ na Gobekli Tepeu!

1. Gobekli Tepe, s Prostorom D u prvom planu.
2. Prostor D sa zagonetnim Stubom 43 na levoj strani.

3. Autor s profesorom Klausom Šmitom u Gobekli Tepeu, 2013. godine. Profesor Šmit (levo) preminuo je 2014.
4. Istočna strana centralnog stuba, Prostor D.

5. Plinta stuba.
6. Detalj sa zapadne strane pojasa figure na stubu.

7. Stub 43 u Prostoru D u Gobekli Tepeu. Ovu fotografiju snimio je Klaus Šmit, na samom početku iskopavanja. Kasnije je donji deo stuba, na kom se vidi škorpija, ponovo zakopan.

8. Prostor B u Gobekli Tepeu.

9. Autor pored nedovršenog T-stuba, ostavljenog u kamenolomu u Gobekli Tepeu.

